

ҚОҒАМДЫҚ КЕЛІСІМ – ЕЛ ДАМУЫНЫҢ БАСТЫ ФАКТОРЫ**Абдраимов Ерлан Әзімбекұлы**

erla-n@mail.ru

Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ «Тарих» мамандығының докторанты,

Нұр-Сұлтан, Қазақстан

Ғылыми жетекшісі – т.ғ.д., профессор Т.С. Садықов

Қазіргі таңдағы тәуелсіз еліміздің қол жеткізген нәтиже-табыстарын сақтап, оны келер ұрпаққа жеткізудің ең бір тиімді жолы – қоғамдағы татулықты, бірлікті нығайту болып табылады. Осы тұста Кеңес Одағы ыдырағаннан соң күрделі саяси-экономикалық және әлеуметтік проблемалардан сүрінбей өткен, қазақстандықтардың жұмған жұдырықтай бірлігі мен татулығын қамтамасыз еткен Қазақстан халқы Ассамблеясы мен дәстүрлі діни конфессиялардың қызметі зор.

Қазақстан Республикасы Президенті Қ-Ж.К.Тоқаев Қазақстан халқына Жолдауында қоғамдық келісім мәселесіне тоқтала келе «Әлеуметтік және этникалық топтар арасындағы келісім – бүкіл қоғамның бірлескен еңбегінің нәтижесі. Осыған орай, саяси үрдістерді саралап, бірлігімізді нығайта түсу үшін нақты шаралар қабылдау керек. Қазақ халқының мемлекет құраушы ұлт ретіндегі рөлін бекемдеп, этносаралық татулық пен дінаралық түсіністікті қалыптастыра беруіміз қажет» [1] деген сөздерінен еліміз үшін этносаралық және конфессияаралық диалог маңызды болып қала беретіндігін атап өтті.

Республика тәуелсіздігінің алғашқы жылдарында елде қоғамның рухани өмірімен, оның әлеуметтік көңіл-күйімен, ұлттық сана-сезімнің жандануымен байланысты өте күрделі процестер жүріп жатты. Дәл сол кезде, XX ғасырдың 90-шы жылдарының басында, біздің тарихымызда көп нәрсені қайта пайымдай отырып, біздің басты құндылығымыз – халықтар достығын сақтау үшін – 1992 жылы Қазақстан халықтарының 1-ші форумында Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаев осы форумды тұрақты негізге көшіру қажеттілігі туралы идеяны білдірді [2, 279 б.]. Онан соң республиканың қоғамдық-саяси аренасында 1995 жылдың 1-наурызында ҚР Президенті Жарлығына сәйкес Қазақстан халқы Ассамблеясы ҚР Президенті жанындағы кеңесші орган ретінде құрылды. Алғашқы күннен бастап оң бағаға ие болған Ассамблея қазақстандықтардың үмітін ақтауға тырысты. Ассамблея республикамыздың әр аймағындағы және Алматы, Нұр-Сұлтан және Шымкент қалаларында кіші ассамблеялармен тығыз қарым-қатынас жасап, әр облыстарда республикалық және аймақтық ұлттық ұлттық-мәдени орталықтардың ашылуына негіз болды.

Ассамблея өзінің жұмысы барысында мынадай мәселелерге басымдылық танытады:

- Республикадағы этносаралық және конфессияаралық келісімнің, қоғамдық тұрақтылықтың сақталуы;
- Қазақстан территориясындағы этносаралық достықты дамытуға, мемлекеттік саясатты жүргізуге ұсыну;
- Тұрғындардың өркениеттілік пен демократиялық негіздерге сүйенетін саяси мәдениетін қалыптастыру;
- Мемлекеттің ұлттық саясатты жүргізуде басқа да этностардың мүдделерін ескеру;
- Қоғамдағы әлеуметтік қайшылықтарды шешу.

Табыстар жұмыстар нәтижесінде Қазақстан халқы Ассамблеясы этносаралық келісімнің беделді қоғамдық институтына айналды. Қазақстан этносаралық қатынас саясатында әлемдік кеңістікте әрқашан өнеге тұтатын ел ретінде танылып келеді. Қазақстандық тәжірибе, яғни Қазақстан халқы Ассамблеясы дүниежүзілік деңгейде, Біріккен Ұлттар Ұйымы мен өзге де әлемдік маңызы бар халықаралық ұйымдарда өзінің жоғары бағасын алды. Шынында да, бұл – әлемдік жұртшылықтың назарын аударған жаңа құбылыс. Ассамблея Қазақстан Республикасының халықаралық қатынастар проблемасын тиімді шешуге зор ықпал жасап, еліміздің халықаралық беделін көтеруге үлес қосуда. Қазақстанда

этносаяси, саяси, рухани және ұлттық саладағы жүргізілген реформалардың дұрыстығына әлем қызыға қарайды. Сол себепті, көрші республикалардың қоғам мен мемлекет қайраткерлері этносаралық келісімді сақтауда және оны дамытуда қазақстандық тәжірибені қолдануға көптеп қызығушылық танытуда [3].

Қоғамдық келісімге Ассамблея сияқты өзіндік үлесін қосып отырған фактор – діни құндылықтар болып табылады. Оларды қайта қарау жалпы дүниетанымның кеңеюіне алып келді. Қысқа уақыт ішінде дін күнделікті өмір мен мәдениеттің маңызды элементіне айналды. Қазақстан тарихына көз жүгіртсек, 2000 жыл бұрынғы кезеңде өз бастауын Қытайдан алған Ұлы Жібек жолының арқасында әр түрлі діндер бір-бірі жайлы біле бастады. Б.з.д. I ғасырдың ортасында керуендер арқылы Үндістаннан діндарлар мен миссионерлер келді, олар негізінен буддизмді уағыздаушы парсылықтар мен соғдылықтар болатын. Жібек жолымен сонымен қатар зороастризм мен манихейлік діндер де тарады. Соңғысы III ғасырда Иранда пайда болған. Ислам Орта Азия аймағына VIII-IX ғасырларда ене бастайды. Ислам, буддизммен қатар қазақ жеріне христиан дінінің несториандық бағыты енді. VIII-X ғасырларда Оңтүстік Қазақстанның көп қалаларында, Жетісуда христиан шіркеулері өз жұмысын жүргізді.

Бүгінде, біз тәуелсіз Қазақстан азаматтарының діни сеніміне қол сұғылмайтын еркін қоғамда өмір сүрудеміз. Біздің Ата заңымыздың 1-бабы бойынша «Қазақстан Республикасы өзін демократиялық, зайырлы, құқықтық және әлеуметтік мемлекет ретінде орнықтырады, оның ең қымбат қазынасы – адам және адамның өмірі, құқықтары мен бостандықтары» болып табылады. Онан бөлек тәуелсіздіктің алғашқы жылдары «Діни сенім бостандығы туралы» Заңның қабылдануы еліміз азаматтарының бойында қасиетті сенімін қорғаштап, дінаралық қақтығыстардың алдын алды.

Дінаралық қақтығыстар қоғамның жаман жақтарын жарыққа шығаратыны белгілі. Діни қағидалар нағыз шынайы құндылықтар болып табылатындықтан, діни жанжалдарды шешу өте қиынға соғады.

Дін әдебін қалыптастыру арқылы мемлекетіміздің болашағы жас ұрпақтың санасына имандылық пен тәрбиелілік қағидаларын сіңіре отырып, болашағы баянды мемлекет, рухани кемелденген қоғамның негізіне айналады.

Қазақстан Республикасында Әлемдік және дәстүрлі діндер көшбасшыларының съездері өтті. Олардың шешімдері дінаралық қақтығыстарға жол бермеуді көздеп отыр және бұл еліміздің дүниежүзілік саясатта оң бағаға ие болғандығын көрсетеді. Съездердің елордамызда өткізілуі Еуразия құрылығының жүрегінде орналасқан қаламызды әлемге танытумен қатар, Әлемдік және дәстүрлі діндер орталығына айналып жатқандығын көрудеміз. Отырыс тек Қазақстан шеңберімен шектелмей, дүниежүзілік сахнадағы ұлтаралық, конфессияаралық қақтығыстарды шешуге тырысады.

Қандай да бір қоғамда дін шамадан тыс қоғам өміріне араласа бастаса діни фанатизм проблемасының туындауына түрткі болуы мүмкін. Мұның қаупі бар екерін ескеру қажет және қазіргі қоғамда діни фанатизм көкейкесті мәселелердің қатарына жатқызылуы тиіс. Діни сауатсыз адамдар діннің қоғамды, адамдарды біріктіретін құрал екендігін есте ұстаудың әрі түсінудің орнына олар оны адамдардың бір біріне соғыс ашуының түрткісі деп есептейді. Әлемді дінаралық соғыстар шарпыған күйін көргіміз келмесе, көпмәдениетті және көпэтникалық қоғамда діндердің арасында түсіну, сенімге негізделген диалогты жалғастыра беріп, оны дамыту қажет.

Зерттеушілер Г.Нығыметов, М.Шибутов пен Р. Қадыржанов этносаралық тұрақтылықты нығайтуда ұлт қалыптастырушы қазақ ұлтының зор рөл атқарып келе жатқандығын айта келе, оның негізінде өзге этнос өкілдеріне құрмет көрсету, ашықтық, қонақжайлық және жанашырлық сияқты құндылықтар мен ұлттық ұстанымдар жатқандығына баса назар аударды. Осының барлығы Қазақстанда этносаралық толеранттылық пен өзара сыйластық, бірлік, ынтымақтастық ахуалын қалыптастыруға ықпал етті [4, 20 б.].

Біздің мемлекетіміздің тәжірибесінен - әртүрлі ұлттық психологиясы, мәдениеті, менталдылығы бар халықтар достық пен рухани жақындық қатынастарына ұласатын, бейбіт өмір сүріп, сындарлы байланыстар орната алатынын айғақтайды. Бірақ бұл бір күннің

нәтижесі еместігін естен шығармауымыз қажет. Қазақстандықтар объективті-тарихи себептерге байланысты қазақ жеріне келген барлық этностық топ өкілдерін әрқашан қонақжай қабылдады. Бұл ХІХ ғасырдың соңында ұйғырлар мен дүнгендер Қазақстан аумағына қоныс аударған кезде және ХХ ғасырда немістер, шешендер, ингуштар, әзірбайжандар, кәрістер және басқалар депортацияланған кезде болды. Соның салдарынан қазақтардың тарихи жері бүгінде әртүрлі конфессияның өкілдерінен құралған 130-дан астам халықтар мен этностардың отаны болды.

Қазақстанда конфессияаралық диалогтың тиімді жүргізілуіне барлық жағдай жасалған. Әрбір діни бірлестіктер уағыздаушылары өз сенімдеріне адамдар тартып, кері мақсаттарына құрал есебінде пайдалануға ұмтылуы мүмкіндігін жоққа шығармаймыз. Сол себепті, жалған діни ағымдар қармағына түсіп қалмау мақсатында діндер жайлы, әсіресе соңғы уақыттардағы жаңа бірлестер жайлы білу қоғамдық қажеттілік деп санаймыз.

Қазақстандық қоғамның бейбітшілік пен ынтымақтастықта болуы қоғамдық келісімнің негізінде жүзеге асып келеді. Ал осы қоғамдық келісім Қазақстан халқы Ассамблеясының этносаралық және дінаралық сұхбатты нәтижелі жүргізуі еліміздің іргесін нығайтып қана қоймай, өңірде, аймақта және жалпы жаһандық деңгейде қауіпсіздікке қолдау көрсетуі деп қабылдауымыз қажет. Белгілі бір қоғамның қауіпсіздігі бүкіл әлемнің қауіпсіздігіне тікелей әсер етеді.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Тоқаев Қ-Ж.К. Сындралық қоғамдық диалог – Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі. Қазақстан халқына жолдау / https://www.akorda.kz/kz/addresses/addresses_of_president/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevtyn-kazakstan-halkyna-zholdauy Қазақстан Республикасы Президентінің ресми сайты (қарау күні 28.03.2022)
2. Абдурахманов Н.А. Современная история Казахстана: Учебное пособие. – Караганда: ИП «Издательство Ақнұр», 2017. – 346 с.
3. Сейдін Н. Қоғамдық келісім мен тұрақтылық – еліміздің серпінді дамуының тірегі / Қоғам және дәуір. – 2007. - №3 (15). – 4 б.
4. Нығыметов Г.С., Шибуттов М.М., Кадыржанов Р.К. и др. Социальная модернизация Казахстана. Монография. – Астана: Институт Евразийской интеграции, 2017. – 368 с.

УДК 93/94

РОЛЬ БАТЫЯ В ЗАПАДНОМ ПОХОДЕ

Абдрахметов Айбек Есимұлы

a.abdarhmetov@gmail.com

студент исторического факультета ЕНУ им. Л.Н.Гумилева, г. Нур-Султан, Казахстан
Научный руководитель – Ж.О. Хасенова

Золотая Орда и ее наследие являются актуальной темой исследования для Казахстана сегодня, а личность ее основателя Батыя – одна из самых спорных в истории не только своего народа, но и всего мира, как в исторической литературе прошлых веков, так и сегодня, – весьма неоднозначна и многогранна, ведь во многом зависит от того, с позиции каких источников рассматривать. Рашид-ад-Дин пишет о том, что он был наиболее авторитетным правителем в монгольской державе. В разных источниках его характеризуют по-разному. У западных и российских историков (не у всех) Батый в первую очередь, остается завоевателем, жестоким захватчиком, разорителем, внуком Чингисхана и основателем Золотой Орды. В других же источниках Батый – великодушный, авторитетный и справедливый правитель. Ведь нельзя не отметить, что Батый внес свой вклад в объединение большого количества племен Степи и сыграл огромную роль не только в политической жизни Монгольской империи как